

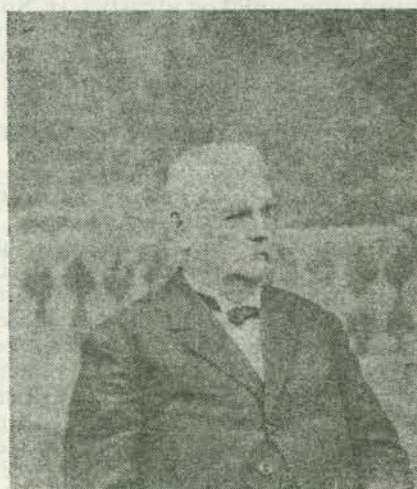
OBLJETNICE

Matko Brajša Rašan

5. rujna 1984. navršilo se pedeset godina od smrti hrvatskog skladatelja, dirigenta, melografa, filologa, pravnika, agronoma i oduševljenog borca za hrvatsku Istru, Istranina Matka Brajše Rašana.

Otišao je tiho, kao i mnogi veliki Hrvati i rodoljubi, ostavivši nam bogato nasljeđe, plodove svoga uma i srca.

Danas je skoro potpuno zaboravljen kao i mnogi koji su svoj život i rad posvetili i žrtvovali za narod.

Matko Brajša Rašan

Rodio se 11. prosinca 1859. u istarskom mjestancu Pićnu kraj Pazina. Za gimnazijskih dana vodio je svoj dački i seljački pjevački zbor u Pazinu, gdje su mu prvi učitelji glazbe bili franjevci o. Julije Brunner i fra Fridolin Stöckl. Pravo je studirao u Beču i vodio pjevački zbor »Hrvatskog akademskog društva Zvonimir.«

Osjetivši potrebu da se vrati u rodnu Istru, jer u njoj tada nije bilo narodne inteligencije, on napušta Beč, vraća se među svoje i odmah, s mnogo poleta razvija prosvjetiteljsku i kulturnu djelatnost u prosvjećivanju istarskih sela i gradova. Isticao se kao organizator pjevačkih i tamburaških zborova, inicijator i realizator naprednog vinogradarstva, podrumarstva, pčelarstva, kao pravni savjetnik svojih istarskih seljaka i neustrašiv borac protiv potalijančivanja Istre.

Nije stoga neobično što je 1923. morao prisilno napustiti voljenu Istru i nastaniti se u Karlovcu, a kasnije u Zagrebu.

1930. Ivan Matetić Ronjgov je zapisao: »Ostao je vjeran svojoj misiji, koju mu je usud namijenio, on diktira u pero svojoj vrijednoj jedinici, kćerki Jelici, najnovije kompozicije, a sve u živoj vjeri, da one budu nama prognanicima s dragog oćinskog praga — utjehom i nadom u bolj dane.«

Prognan s rodne grude, zaboravljen od mnogih, životareći bez plaće i mirovine, taj istarski pregalac u narodnom preporodu Istre umro je u Zagrebu, 5. rujna 1934.

Prvo javno spominjanje njegova života i djela svečano je obavljeno u Pazinu 22. rujna prošle godine, kad je u spomen — barbi Matiću — otkriveno poprsje, a prigodan govor izrekao je Slavko Zlatić. O toj svečanosti nije bila opširnije obavještena šira kulturna i ostala javnost, pa se tako ponovilo već ponovljeno, zaboravom i prešućivanjem nagrađujemo one koji učiniše mnogo za svoju zemlju i narod.

Kao skladatelj bio je plodan, stručan stvaralac, iako mu skladanje nije bila glavna preokupacija.

Najpoznatija crkvena skladba mu je »Ave Maria« za troglasni ženski zbor i orgulje, zatim mise: u čast sv. Marka, za mrtve, misa solemnis (za dječja grla), u ES i C duru i »Velika misa« na hrvatski tekst za mješoviti zbor i orgulje. Skladao je pjesme u čast raznih svetaca i ugodnika Božjih, psalme, litanije u čast BDM itd.

Brajša je u Pazinu napisao svoju poznatu *Spomenicu* koju su sve slavenske župe u Istri poslale sv. Ocu Papi da bi dozvolio, da se u liturgiji vrše svi obredi na slavenskom jeziku. Napisao je filološko-povijesnu raspravu: »Značenje nekih starodavnih imena«, filološko-matematičku raspravu: »Značenje brojčanih naziva i znakova«, te znanstvenu radnju: »Josip Tartini, istarski virtuoz na guslama«.

Od svjetovnih skladbi, a sve su skladane za razne zborove s pratnjom glasovira ili tamburaša, i bez pratnje, prvo mjesto pripada Istarskoj himni »Predobri Bože«, zatim spomenimo njegove budnice i ostale himne za razne zborove: »Istranine dragi«, »Krasna zemljo«, »Istro mila«, »Mlada sam Istrijanka«, »Istarskim Hrvatom«, »Istarskim pobornicima«, »Prosvjetom slobodi«, »Umiru braća«, »Jadrano«, »Mažurano moja« itd.

Posebnu etnomuzikološku zaslugu stekao je Brajša time, što je prvi počeo, stručno, na tlu Istre, dijelom Hrvatskog primorja i otoka, skupljati pučke popijevke svjetovnog i crkvenog sadržaja. On je prvi otkrio tajnu i sustav istarske ljestvice i ispravno je harmonizirao. On je udario temelje zakonitostima, po kojima su se trebale narodne popijevke melodijski bilježiti, a harmonijski obradivati. (Nažalost, danas za ovo Brajšino otkriće mnogi — hotimice ili nehotice — zaboraviše.) Brajša je bio prvi i jedini lučonoša, utirač puteva, po kojima i danas kreću svi skladatelji, koji obrađuju ili skladaju u istarskom narodnom duhu. Ipak, danas je za mnoge — samo samouki skladatelj!

Spomenimo samo neka mjesta i pokrajine u kojima je Brajša skupio preko 250 izvornih narodnih napjeva: Ližnjan, Kastav, Sv. Petar u Šumi, Zareč, Vrbnik, Dobrinj, Omišalj, Cres, Čičarija, Poreština, Zminjština, Barbanština, Sanvinčestina, Rakalj, Krnica, Marčana.

Da, Brajša je cijelim svojim bićem živio za svoju nesretnu zemljicu Istru. I onda kad je bio u progonstvu, misao mu je bila »Tamo doli puli mora«!

Nekoliko dana prije smrti, kazuje Ivan Matetić Ronjgov, rekao je svojem prijatelju, pjesniku Antunu Dukiću: znaš, ispjevaj mi jednu snažnu pjesmu Istri, onako nešto — da zabruji kao »Veličit«! Želio je skladati i pjesmu A. Kalca: »Jauk« (To je humak uz cestu iz Opatije prema Puli. Po predaji tamo su dolazile istarske majke da se isplaću za svojim mrtvim i izgubljenim sinovima.).

*Nad »Jaukom« se oblaćine viju,
vjetrovi u samoći tu suze piju,
što su ih majke lile, istarske majke naše,
istužile se, Jauk njini liticama se razljeđaše.*

*I danas na tvome humku očajan ko da se jauk
čuje,
sinove svoje mrtve, izgubljene tu majka Istra
oplakuje.*

Nažalost, barba Matić nije ove divne stihove dospio zaodjenuti glazbenim ruhom.

I nastavlja I. M. Ronjgov:

»Sablasno uzvišeni trenuci bili su za mene, kad sam znao doći k njemu, pa kad sam mu zasvirao na klaviru njegovu veličanstvenu »Predobri Bože«, a on — starac slijepac — zapjevao gromkim glasom. Redovito je to začinio sočnim suzama za svojom nikad zaboravljenom Istrom.«

1893. objavio je u vlastitoj nakladi *Popijevke za četiri muška grla*. Tu se prvi put pojavila istarska himna »Predobri Bože«. 1910. izdaje u nakladi Josipa Krmptića zbirku »Hrvatske narodne popijevke iz Istre«. Zbirku je ovako podijelio: »Istarske starije narodne svjetske popijevke«, »Istarske narodne popijevke novijeg datuma«, »Istarske starije crkvene popijevke«.

Taj jedini narodni istarski glazbenik iz doba narodnog preporoda Istre, prognan s rođene zemlje, slijep, zaboravljen i od onih koji bi mu bili morali materijalno pomoći, uz svoju voljenu jedinicu Jelicu i suprugu Mariju završio je posljednju životnu skladbu stihovima: »A svitu paklansku neviru žužiti...«.

Prošlo je pedeset godina otkada sniva mirno na Mirogoju, ali njegove skladbe žive i odzvanjaju u crkvama diljem »Lijepe naše«, na koncertima i istarskim pučkim svečanostima.

Ovih nekoliko redaka neka nas podsjeti na čovjeka-patnika koji je izgarao i izgorio služeći svojem narodu.

Završit ću lijepom rečenicom Slavka Zlatića koju je izgovorio prošle godine na Brajšinoj svečanosti u Pazinu:

»Pjesnik J. A. Kraljić i Brajša predvidjeli su budućnost koja i danas obasjava Pazin barba Matića.«

*»Mažurano moja, suzom oplakana!
»Ne veni, ne sahani, ogranut će sunce
i protjerat će sjene s opustjelih praga.
Obasjat će zorom doli i vrhunce
i ugrijat tebe, mažurano draga.«*

Miroslav VUK

Stota obljetnica »Zvonimira«

Društvo prijatelja kulturne baštine Splita u suradnji s Hrvatskim narodnim kazalištem i Skupštinom općine Split organiziralo je 15. XI 1984. u splitskom kazalištu svečanu akademiju, u povodu stote obljetnice osnutka splitskog pjevačkog društva »Zvonimir«, a u suradnji s Muzejom grada Splita, postavilo je u foyeru kazališta izložbu o djelovanju »Zvonimira«. Program akademije sastojao se od predavanja splitskog glazbenog kritičara i muzikologa prof. Mirjane Škunca o počecima zbornog pjevanja u Splitu i osnivanju »Zvonimira«, od nastupa pjevačkog zbora »Brodosplit« iz Splita, koje u nekom vidu (programom i nivoom izvedbi) nastavlja tradiciju »Zvonimira«, i nastupom kulturno-umjetničkog društva iz Splita »Filip Dević«. O samoj proslavi splitska javnost bila je obaviještena vrlo ukusnim plakatom i najavom preko »Slobodne Dalmacije« i radio Splita. Ulaznice za akademiju nisu se prodavale nego su bile podjeljene luksuzne pozivnice s programom akademije i kratkom poviješću »Zvonimira«.

Na početku akademije ugledne goste iz općinske uprave, bivše pjevače »Zvonimira«, članove Društva prijatelja kulturne baštine i druge zaslužne i ugledne građane pozdravio je predsjednik Društva prijatelja kulturne baštine. Zanimljivo je da među tolikim pozvanima nismo vidjeli splitskog nadbiskupa Franića, niti bilo koga od crkvenih odličnika; oni uopće nisu dobili pozivnice. (Dr. Blajić i o. Roščić dobili su s drugog naslova.) »Zvonimir« je ipak u svojem repertoaru imao pretežno skladbe duhovnog sadržaja, nastupao je uglavnom u crkvenim prostorijama i za crkvene blagdane, a mnogi svećenici su na različite načine surađivali s društvom.

Možda bi bolje bilo da je prof. Mirjana Škunca svoje predavanje naslovlila *Zbornom pjevanje u Splitu u XIX. st. i osnivanje »Zvonimira«* nego o počecima zbornog pjevanja... jer je u Splitu i mnogo ranije postojalo zbornom pjevanje, barem po splitskim crkvama, osobito u katedrali; postojale su naime orgulje i stalna služba orguljaša i zborovođe (regens chori). Podaci o zbornom pjevanju u XIX. stoljeću, ili još točnije, u drugoj polovici XIX. st., osobito o prvim nastupima »Zvonimira« više se mogu naći u ondašnjim novinama, nego u kakvom sredenom arhivu. Svečana akademija bila je zgoda da se daje kratak presjek kroz cjelokupno djelovanje »Zvonimira«, to znači od osnutka 1884. do prestanka djelovanja 1941., više nego o počecima zbornog pjevanja općenito u Splitu. (Djelovanje »Zvonimira« bilo je hrvatsko-domoljubno ali nikako u današnjem smislu riječi, nacionalističko.)

Bogati program što ga je izveo veliki pjevački muški zbor »Brodosplit« kojega vodi prof. Josip Veršić, sastojao se od duhovnih i svjetovnih skladbi na talijanskom, latinskom i hrvatskom jeziku. Zbor koji se proslavio u domovini i po svijetu, te je